DRAUGO ŠEŠTADIENINIS PRIEDAS

2026 SPALIO 10 D. NR. 36 (82)

KULTŪRA

MENAS LITERATŪRA MOKSLAS

Nauji senų dalykų drabužiai

Ar ne keista, kad pasaulis, kuriame, pasak Antikos filosofų, nieko nėra nauja, taip pamišęs dėl *naujų* dalykų?.. Neįsiveliant į painius išvedžiojimus, kas gi iš tiesų yra *nauja* ir kas yra *sena*, galima tvirtinti, kad dėl visko kalta žmogaus atmintis – ji per trapi, per trumpa, perdėm paveikiama, kad iš tiesų sutalpintų *seno* ir *naujo* dermę. O galėtų – juk ir mokslo duomenys liudija, kad žmogaus smegenys yra nuostabus instrumentas, apie kurį žinome labai nedaug ir, kas apmaudžiausia, toli gražu ne visada juo tinkamai naudojamės.

Žinoma, ir jausmingumas – svarbus, tačiau juk ir gyvūnai – labai jausmingi, o štai žmogus turi neginčytiną privilegiją – protą. Todėl jausmingumas neturi jo nusverti. Netgi jei laikysite jį privalumu. „Giliai jaučiantis“ žmogus nebūtinai yra *homo sapiens* (protingas žmogus). Ir netgi nebūtinai – *geras* žmogus (gerumą irgi galima suprasti įvairiai: ir kaip altruizmą, ir kaip nenorėjimą veltis į pavojingus dalykus, ir ne jausmų, o konkrečių etinių ir socialinių pasirinkimų srityje).

Jeigu šiuolaikinis žmogus sugebėtų išlaikyti proto ir jausmų dermę, veikiausiai ir jo atmintis, ir jo supratimas apie *naują* ir *seną* išlaikytų pusiausvyrą. Bet savo smegenis, tobuliausią instrumentą, mes naudojame nelabai tikslingai. Vieni – aplaidžiai, tingiai, be pasipriešinimo inercijai. Kiti – norėdami pakenkti ar pažeminti. (Pavyzdžių rasite visose visuomenės gyvenimo srityse, netgi tarp intelektualų ir mokslininkų). Prikemšame jas ideologijos, teorijų, svetimos išminties.

Ir todėl kartais protingiausias iš visų yra vaikas, kuris nebijo klausti – kodėl? Ir suaugusiam, visko prisiskaičiusiam ir prisiklausiusiam, sunku atsakyti, kaip jam atrodo, *protingai*. Nes vaiko klausimas jam atrodo kvailas, o vaiko patirtis – menka.

Bet gal kartais vaikai būva išlaikę kažką, ko mes suaugdami netenkame? Ką mes dar galime atrasti, perėję per visus audringiausius gyvenimo slenksčius, susijusius su hormonų šėlsmu, varžymosi aistra, kova už vertybes ir privilegijas ir tarsi grįždami į ten, iš kur atėjome – į ramų, skaidrų būvį, kuriame vėl klausiama – kodėl?..

Kai niekur nebereikia skubėti ir nieko nebereikia atrasti, kai laikas suteka į gilią daubą, kurios dugnas šviečia perlais ir safyrais. Kai labai gera su sena knyga ir senu draugu. Ir visai nesvarbu, kad knygos siužetas – neypatingas, stilius – neintriguojantis, o senas draugas nepasakoja kvapą gniaužiančių naujienų ir neaptarinėja globalių problemų ar sąmokslo teorijų. Kai labai mieli ir svarbūs pasidaro nereikšmingi dalykai.

Ir netgi *nauji* dalykai – įdomūs, nes per juos persišviečia visa tai, kas sena, kas jau patirta ir būta, tik apvilkta naujais drabužiais.

Renata Šerelytė

Marius Jonutis. Paukštis

***

– Vaikeli, paukščio širdy
yra labai maži žmonės.

Toli, giedančio paukščio širdy,
tie žmonės gyvena kaip mes:

jie plaukia per mažus vandenynus,
žiūri į atspindį gęstančios žemės
giliai vandeny.

Kartais jie verkia,
bet verksmas toksai negarsus,
kad mes net negirdim.

O kartais jie skrenda iš paukščio
mažais sidabriniais lėktuvais –
pas mus.

Bet ne visi jie sugrįžta
atgal į dainuojantį paukštį.

Vaikeli,
tie žmonės labai jau maži:
jei dar nors kiek sumažėtų,
tai jų visiškai ir nebūtų.

Greičiausiai, vaikeli,
kad jų ir nėra –
tų žmonių
giedančio paukščio širdy.

Greičiausiai, kad jie
yra tiktai mes,
kuriuos matė – tik šiaip sau –
pro šalį praskrisdamas paukštis.

Marcelijus Martinaitis

MRF
MEDIJŲ RĖMIMO FONDAS

Medijų rėmimo fondas 2026 m. suteikė 21 000 Eur paremti projektą: *DRAUGAS* laikraščio diasporos žiniasklaida.

Šio šeštadienio Kultūros turinys

1-as psl. Renata Šerelytė. • **2-as psl. Leonas Peleckis-Kaktavičius.** „Daugeliui svajonių likimas leido išsipildyti“ (Libertas Klimka, 2) • **3-as psl. Dalia Poškienė.** „Turime gyventi ir kovoti visą laiką“ (Balys Gajauskas) • **4-as psl. Vitalius Zaikauskas.** „Apversta tikrovė“ – viliojanti kelionė į save • **5-as psl. Astrida Petraitytė.** Veronikos Povilionienės „Antologijos“ sutiktuvės • **6-as psl. Algis Vaškevičius.** Porcelianas – trapus ir praleidžiantis šviesą • **7-as psl. Laimutė Vasiliauskaitė-Rožukienė.** Lietuvos nacionalinėje filharmonijoje skambėjo S. M. Moniuszko, F. Chopin ir B. Lyatoshynsky šedevrai • **8-as psl. „Apversta tikrovė“ (tęsinys)***

Kitame numeryje: Poeto Vlado Vaitkevičiaus kūrybinis kelias ir sąsajos su Amerika • Rudens skaitiniai

Redaguoja **Renata Šerelytė renata.serelyte@gmail.com** • Maketuoja **Jonas Kuprys**

RAŠYTOJO UŽRAŠAI

„Daugeliui svajonių likimas leido išsipildyt“, –

sako prof. dr. Libertas Klimka

II dalis

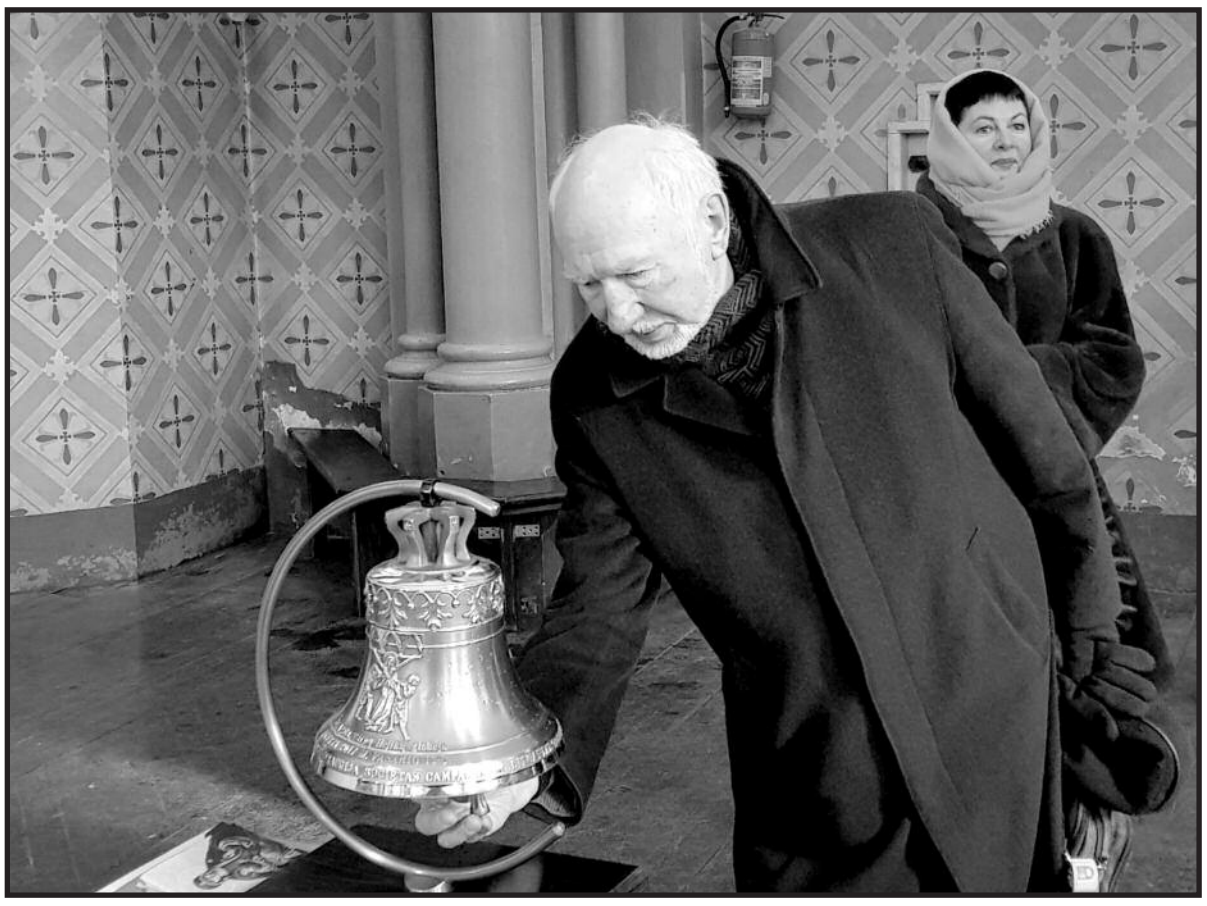
Leonas Peleckis-Kaktavičius

Tęsinys. Pradžia – 2026 m. spalio 3 d. ,,Kultūroje“

Kaip etnologą mane domina tradicinės lietuvių gyvensenos reiškinių kilmė, priežastys ir prasmė; vienu žodžiu, semantika. Pusę savo gyvenimo dirbdamas fizikos srityje, išsiugdžiau griežtesnį ir labiau apibrėžtą požiūrį į mokslinio darbo metodologiją. Tad ir savo etnologiniuose darbuose didelį dėmesį skiriu sistematikai, taip pat išvadų pagrįstumui bei logikai. Kadangi nagrinėju tradicinius kalendorinius papročius, praverčia ir istorijos, ir astronomijos žinios.

Per kraštotyros ekspedicijas kartu su talkininkais užpildžiau keletą tūkstančių anketų apie liaudies astronomines žinias, kalendorinius papročius. Jų skaičių papildė mano studentai, atlikdami praktikų užduotis. Tikrasis atlygis už šį darbą – suvokimas, kad dar nemažai vertingų, kartais unikalių duomenų pavyko užfiksuoti, kad jie nenugrimzdo į užmarštį kartu su tų žinių „nešėjais“ – į dausas išėjusia žmonių karta. Tvarkingai sudėtos, tiesa, dar kiek sistemiškesnio sutvarkymo stokojančios anketos saugomos Lietuvos etnokosmologijos muziejaus archyve. Manau, kad ten turėsime tikrą lobį ateities tyrinėtojams.

Šios krypties darbų neapleidžiu iki šiol, matydamas jų prasmę ugdant vietinę tapatybę, meilę gimtinei. Turiu pasigirti, kad už etnologinių darbų visumą bei etnokultūrinę veiklą 2005 m. buvau apdovanotas valstybine dr. J. Basanavičiaus premija. Tais pačiais metais tapau išrinktas Etninės kultūros globos tarybos prie LR Seimo pirmininku. Tačiau tas darbas gerokai nuvylė formalumu; kadencijos metu didžiausi pasiekimai – sudaryti ir išleisti skirtingų etnografinių regionų tradicinės kaimo architektūros rekomendacijų leidiniai bei talka „Tautinio paveldo produktų“ įstatymo rengimui. Šiaulių kultūrininkai yra pastebėję ir tam tikrus mano nuopelnus jų krašto pažinimui, tad 2008 m. apdovanojo garbinga Stasio Šalkauskio premija.

Profesorius Libertas Klimka. Kazimiero Būgos memorialinio muziejaus nuotr.

Išskirtinė biografijos eilutė – drauge su Gunaru Kakaru įkūrėte Lietuvos etnokosmologijos muziejų. Norėtųsi plačiau išgirsti apie tai dar ir kaip iš muziejaus mokslinio vadovo.

Nuo studijų metų bičiuliškai bendrauju su dr. Gunaru Kakaru. Jisai studijavo astrofiziką, o aš – radiofiziką, betgi laisvalaikiu kartu eidavome pasportuoti. Toji draugystė peraugo ir į bendravimą šeimomis. Gunarui su šeima išsikėlus gyventi į Molėtų observatoriją, dažnai juos ten lankydavome. 1978 m. įsimintini kaip Lietuvos etnokosmologijos muziejaus ištakų pradžia. Mat pradėjus tvarkyti Vilniaus universiteto senosios observatorijos patalpas, jose buvę istoriniai teleskopai laikinam saugojimui atvežti į molėtiškę. Kodėl juos sandėliuoti, jeigu galima kaip brangią mokslo relikviją rodyti lankytojams? Juk šie teleskopai tarsi saugo didžiųjų mūsų praeities mokslininkų – Tomo Žebrausko, Martyno Počobuto, Jano Sniadeckio ir kitų rankų šilumą. Tada ir kilo mintis Molėtų observatorijoje, pažymint Vilniaus universiteto observatorijos įkūrimo 125-metį, įrengti astronomijos istorijos Lietuvoje parodą. Pasikonsultavus su Prano Gudyno restauracijos centro specialistais, senoviniai teleskopai buvo tinkamai nuvalyti ir parengti ekspozicijai. Paroda įsikūrė viduriniuose didžiojo observatorijos bokšto aukštuose. Ekspozicija buvo išties unikali: M. Radvilos dovanotas medinis reflektorius, Ramzdeno pasažinis teleskopas, Kanivės sekstantas, Plioslio achromatinis teleskopas, Šverdto fotometras. Senosios observatorijos prietaisų parodą papildė foto stendai, pasakojantys apie garsių mūsų krašto astronomų darbus, astronomijos dėstymą Vilniaus universitete bei observatorijos jame įkūrimą 1753 m.

Kaskart augant lankytojų susidomėjimui, nutarta šiai ekspozicijai suteikti visuomeninio muziejaus statusą. Fizikos institutas sudarė labai solidžią muziejaus tarybą, patvirtintą 1980 m. gegužės 7 d. direktoriaus įsakymu. Jos sudėtyje – tuometinis instituto direktorius akademikas Jurgis Viščiakas, Astrofizikos skyriaus vadovas prof. Vytautas Straižys, mūsų astronomijos mokslo patriarchai akademikas Paulius Slavėnas ir dr. Antanas Juška, Vilniaus universiteto observatorijos vedėjas dr. Romas Kalytis, faktinis Molėtų observatorijos vedėjas dr. G. Kakaras. Tarybą „sustiprino“ Molėtų rajono kompartijos komiteto pirmoji sekretorė Eleonora Blaževičiūtė bei rajono kultūros skyriaus vedėjas Vitalijus Galeckas. Tiesą sakant, muziejaus taryba tebuvo formalus darinys, taip nė karto ir nesusirinkęs į bendrą posėdį. Šių eilučių autorius, tuometinis Vilniaus inžinerinio statybos instituto docentas, į muziejaus tarybą buvo įrašytas kaip einantis vyr. fondų saugotojo pareigas. Tačiau jam teko būti ir ekspozicijos rengėju, ir gidu. Formaliąją visuomeninio muziejaus kūrimosi eigą globojo Lietuvos istorijos-etnografijos muziejus. Gražus simbolinis veiksmas buvo atliktas 1983 m. gegužę: prof. P. Slavėnas ir dr. A. Juška priešais didįjį bokštą pasodino ąžuoliuką.

Kai teleskopai po kelerių eksponavimo metų privalėjo sugrįžti į suremontuotus universiteto rūmus Vilniaus senamiestyje, muziejaus idėjos atsisakyti jau nebebuvo įmanoma. Visuomenės dėmesys skatino išlaikyti ir plėtoti jo koncepciją. Tad vietoj senųjų prietaisų parodos buvo sumąstyta parengti liaudiškosios astronomijos ir kosmologijos ekspoziciją. Iš Lietuvos istorijos-etnografijos muziejaus fondų pasiskolinta gražių etnografinių dirbinių, taip pat šio muziejaus lėšomis iš privataus asmens nupirktas XIX a. teleskopas. Dalį ekspozicijos sudarė liaudiškosios metrologijos pavyzdžiai – matai ir saikai, surinkti Lietuvos kraštotyros draugijos organizuojamų ekspedicijų metu. Etnografinių daiktų puošyboje, kalendoriniuose papročiuose ir tikėjimuose išties galima įžvelgti užkoduotus dangaus šviesulių ritmus. Tada ir gimė etnokosmologijos terminas, išreiškiantis įvairiapusius tautos ir Visatos ryšius; jis tapo muziejaus pavadinimu. Galima teigti, kad tuo apibrėžiamas lietuvių tautos subrandintas pasaulio modelis ir bendravimo su juo nuostatos, – pagrindinis išeities bei tolimesnės plėtros taškas žmogaus ryšių su kosmosu panoramoje. Sąvoka aprėpia ne tik astronomijos mokslo žinias ir jų kaupimo nuo seniausių laikų iki nūdienos metodus bei apibendrinimus, betgi ir filosofines, ir religines idėjas. Su Visata tautą sieja išties daug ryšių: jų pobūdis gali būti įvardytas kaip jausminis, dvasinis, filosofinis, pažintinis, praktinis (senovėje – kalendorinių matavimų ir navigacijos metodų, dabar – kosmonautikos tikslų) ir kt.

L. Klimka lankosi Lietuvos etnokosmologijos muziejuje

Nukelta į 8 psl.

Parodą pristato ir pranešimą skaito dr. R. Kaminskas, kairėje – Dalia Poškienė

Minėjimo dalyviai Utenos kultūros centre

„Turime gyventi ir kovoti visą laiką“

Balys Gajauskas

Dalia Poškienė

Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių sąjunga (LPKTS) šiais metais mini Didžiųjų tremčių 85-metį, Balio Gajausko šimtmečio metus.

Renginių ciklas prasidėjo jau vasario mėnesį, kai Kaune surengta konferencija, atidaryta LPKTS parengta paroda „Žmogus – epocha. Pirmąjį LPKTS vadovą prisimenant“. Ši paroda keliauja po Lietuvą, filialuose viešosiose bibliotekose rengiami susitikimai, filmų peržiūros. Kartu minimi ir laisvės kovotojai, partizanai.

Šį rugsėjį iš Ukmergės, Plungės, Kauno, Vilniaus, kitų regionų žmonės rinkosi Utenoje. Dauniškio ežero pakrantės, Kančių kalnelis ir pušys mena tragiškus Utenos krašto partizanų likimus. Ne viena dešimtis atgulė čia. Jų atminimui pastatyta Utenos Švč. Mergelės Marijos, Kankinių Karalienės koplyčia už verslininko, mecenato, JAV lietuvio Aleksandro Žemaičio lėšas. Toje vietoje buvo užkasti partizanų palaikai, tarp kurių buvo ir A. Žemaičio brolis – partizanų būrio vadas J. Žemaitis-Maumedis. Šioje koplyčioje palaidotas ir pats A. Žemaitis. Aukštaitijos partizanų memorialo pastatymą užbaigė jo žmona Marija (1920–2015). Istoriją apie Kančių kalnelį, memorialą papasakojo Utenos krašto muziejaus Laisvės kovų padalinio vadovė Regina Zapolskienė. Apie LPKTS Utenos filialo veiklą istorinei atminčiai puoselėti kalbėjo pirmininkė Emilija Tūbienė.

Iškilmingą minėjimą su „Tautiška giesme“ pradėjo Alytaus politinių kalinių ir tremtinių choras „Atmintis“, (vad. Vidas Simanauskas). Tylos minute pagerbtas Balio Gajausko, žuvusių partizanų, politinių kalinių ir tremtinių atminimas.

Antroji renginio dalis vyko Utenos kultūros centre. Gausiai susirinkusius svečius pasveikino Utenos Dievo Apvaizdos parapijos dekanas Remigijus Kavaliauskas, rajono savivaldybės meras Marijus Kaukėnas, vicemeras Rimantas Dijokas, LPKTS pirmininkas dr. Gvidas Rutkauskas,

LPKTS valdybos pirmininkas Vladas Sungaila ir LR Seimo narė Angelė Jakavonytė. Renginį pagerbė ir kartu su Vilniaus skyriaus nariais atvykęs Leonas Narbutis – Lietuvių Fondo (JAV) valdybos narys.

Nuotaikingą koncertą dovanojo Utenos kultūros centro dainų ir šokių ansamblis „Vieversa“ (vadovė Roberta Macelienė).

Svarbiausia iškilmingo minėjimo dalis skirta Nepriklausomybės akto signataro, legendinio tremtinio, pirmojo Sąjungos prezidento Balio Gajausko pagerbimui.

LGGRTC Sekretoriato vyresnysis patarėjas dr. Raimundas Kaminskas pasveikino renginio dalyvius ir padėkojo organizatoriams LGGRTC bendruomenės vardu bei įteikė neseniai Kauno knygų mugėje pristatytą Kęstučio (Casey) Kazlausko knygą „Lietuvių kronikos. Prieš geležinę uždangą, gyvenimas joje ir jai pasibaigus“ LPKTS Utenos filialo pirmininkei Emilijai Tūbienei.

Dr. Raimundas Kaminskas minėjimo dalyviams pristatė dešimt Balio Gajausko gyvenimo istorijos sociologinių pjūvių: „Vienas iš mūsų“ Lietuvos didvyris; Skautas, nesulaužęs priesaikos; Drąsus antisovietinio pasipriešinimo dalyvis; Ilgiausiai SSRS lageriuose ir kalėjimuose kalėjęs kalinys-rekordininkas; KGB nuolat stebimos šeimos vyras ir tėvas; Archyvų rinkėjas ir Lietuvos istorijos saugotojas; Kovotojas už žmogaus teises; Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių sąjungos pirmasis vadovas; Lietuvos Nepriklausomybės (Kovo 11-osios) Akto signataras; Lietuvos „Ikona“ ateities kartoms.

Susirinkusiems pristatyta ir LPKTS parengta paroda, kuri eksponuojama Utenos krašto muziejuje. Balio Gajausko metų programą ir virtualią parodą pristatė Dalia Poškienė.

Su dideliu susidomėjimu minėjimo dalyviai sutiko dokumentinį filmą „Matyt, reikėja išgyvent“. Filmo režisierė – Birutė Minutkienė, operatorius – Šarūnas Trinkūnas.

LPKTS Utenos filialo renginys ilgam liks atmintyje. Tai, kad jis surengtas, šventės organizatoriai dėkingi LR Vyriausybės kanceliarijai, Sąjungai, Utenos kultūros centro direktorei Sonatai Veršelienei, režisierei Irenai Leikauskienei, muziejininkei Reginai Zapolskienei, Utenos kraštotyros muziejaus direktorei Jolitai Bučelienei, meninės programos atlikėjams, Adolfo Šapokos gimnazijos moksleiviams.

Minėjimas Kančių kalnelyje prie koplyčios ir Utenos kultūros centre dar kartą priminė, kokia nepalaužiama yra mūsų tautos dvasia.

Renginio dalyviai Kančių kalnelyje, Utena

„Apverstos tikrovės“ fragmentai.

Martyno Aleksos (LNOBT) nuotraukos

„Apversta tikrovė“ – viliojanti kelionė į save

Vitalius Zaikauskas

Lietuvos nacionalinis operos ir baleto teatras (LNOBT) 2026–2027 metų sezoną pradėjo skambiai – pasauline operos „Apversta tikrovė“ (Upside Down) premjera. Tai dviejų kūrėjų – New Yorke gyvenančios lietuvių kompozitorės Žibuoklės Martinaitytės ir pasaulinės garsenybės, JAV avangardinio teatro režisieriaus ir scenografo Robert Wilson – darbas.

„Kelionė į tolimas vietas. Kelionė laiku. Kelionė per dvasines būsenas. Aukštai šiaurėje dangus ir jūra susilieja. Dangus ir apsnigta žemė tampa vieniu. Horizonto nebėra. (...) Ši opera galėtų būti apie kito pažinimą. Palikime pažįstamą pasaulį nuošalyje ir patirkime jaudinantį naująjį pasaulį, apvertę savo lūkesčius aukštyn kojomis. Šis kelias kupinas nuotykių ir nežinia kur jis nuves“, – taikliai ir įžvalgiai spektaklio programėlėje apibūdinama Žibuoklės Martinaitytės opera „Apversta tikrovė“.

R. Wilson (1941–2025 m.) Lietuvos teatruose jau palikęs ryškų pėdsaką. Kauno dramos teatre jis pastatė išskirtinį spektaklį „Dorianas“. Kiek vėliau pagal Oskaro Milašiaus kūrybą „Septynios vienatvės“ taip pat LNOBT 2007 metais jis sukūrė vieną meniškiausių savo darbų – spektaklį pagal J. S. Bach „Pasija pagal Joną“ ir 2019 metais – Giacomo Puccini „Turandot“.

Nors Žibuoklė Martinaitytė jau tvirtai įsikūrusi šiuolaikinių kompozitorių Olimpe, išgarsėjusi stambiais ir kameriniais kūriniais, tačiau „Apversta tikrovė“ – pirmoji jos parašyta opera.

Žibuoklė pasakoja, kaip ji kartą apsilankė Operos teatre ir bešnekant su teatro vadovais ji iškėlė mintį, kodėl gi jai nepabandžius šiai scenai parašyti operą. Diskutuojant jos paklausė, o ko ji pageidautų, kas jos operą galėtų režisuoti. Kaip dabar pasakoja pati kompozitorė, apie tai ji nebuvo net pagalvojusi, todėl ištarė pirmą jai į galvą šovusią pavardę – Robert Wilson. Apie bendradarbiavimą su juo muzikos autorė jau senokai svajojo.

Kodėl gi ne? Ilgokai svarsčiusi, prie šios minties ji pati apsiprato, ir nesunkiai rado režisieriaus telefono New Yorke numerį, tačiau skambinti nesiryžo – parašė jam elektroninį laišką, kuriame lakoniškai išdėstė savo idėją. Ir nustebo, kad R. Wilson gana operatyviai atsiliepė, mat operos muzikinė idėja jį smarkiai suintrigavo. Ž. Martinaitytės svajonė dirbti su muzikinių pastatymų pasauliniu korifėjumi pasirodė reali.

Darbas prasidėjo nuo idėjos plėtotės, nuo kompozitorės ir režisieriaus pokalbių, diskusijų, svarstymų kaip padaryti kuo geriau.

Juos abu įkvėpė arktinis šaltis,

sniego ir ledo skaidrumas ir poetiškumas. Sutarė, kad tai bus pasakojimas apie dvasinę kelionę į sterilaus, atšiauraus žmogui šalčio pasaulį, apie dualistinę jo tvarką (viskas turi dvi puses – tikroviškąją ir apverstąją). Operos librete pinasi anglų, lietuvių ir šiaurėje gyvenančios inuitų tautelės kalbos, pasakojama legenda ar mitas persipina su tikrove. Tekstus rašė R. Wilson, jis dėliojo ir sceninę viziją.

Opera nuo kitų tradicinių operų pirmiausiai skiriasi tuo, kad joje nėra aiškaus pasakojimo, aiškios siužetinės linijos, istorijos. Režisierius pasirinko kelionę į šiaurę – šią mintį jis išgirdo Ž. Martinaitytės muzikoje. Siužeto nebuvimas Wilson buvo pranašumas, laisvė kurti.

Tačiau bendrą kūrybą nutraukė Robert Wilson mirtis 2025-ųjų vasarą. Liko jo užrašai, brėžiniai, citatos. Sceninio vaizdo komponavimą, režisūrą perėmė ilgametė statytojo kolegė, bendradarbė Nicola Panzer.

Šis kūrinys – apie kelionę. Jauna moteris (Mama) palieka savo šeimą ir imasi Arkties tyrinėjimo. Pakeliui sutinka kitą moterį – mokslininkę, tyrėją (Keliautoją), dirbančią Arkties aplinkoje. Jos susidraugauja ir leidžiasi į kelionę abi kartu. Tačiau kartu jos tik fiziškai, nes abi tiria skirtingus pasaulius, skirtingas visatas. Mama gilinasi į vidinę visatą, o Keliautojai svarbesnė išorinė erdvė. Bet jos abi patiria gamtos jėgą ir stiprybę. Opera prasideda labai tikroviška scena, tačiau palaipsniui kelionė virsta vis fantastiškesne. Mama į kelionę leidosi iš ankštos namų aplinkos, iš buities, tačiau ji patiria sapnų ir nuojautų palytėjimus. Čia beveik nėra dialogų.

Ž. Martinaitytė pakomentavo darbo su R. Wilson metodiką: „Tai buvo savotiškas tarsi matematinis architektūros darinys, kur surašytos trukmės, proporcijos ir viso didžiulio veikalo sandara. Paskui tos paskiros dalys pripildomos turinio.“

„Ši opera – kelionė į nepažintas teritorijas. Prieš kiekvieną kelionę pradedame įsivaizduoti, kas mūsų laukia, kas galėtų įvykti. Bet svarbiausia, kas nutinka kiekvienoje kelionėje, yra vidinės transformacijos, sukeltos išorės sąlygų. Išoriniame lygmenyje tai yra kelionė į šiaurę, į Arktį, bet tos kelionės nereikia suprasti primityviai, lyg tai būtų ekspedicija, kuri iškeliauja ir sugrįžta ar nesugrįžta. Ta kelionė į nepažįstamą teritoriją – tarsi atskaitos taškas, nuo visi erdvės ar laiko parametrai yra kitokie nei mūsų įprastoje realybėje.“ (...) Kūrinyje plėtojama priešprieša tarp komforto ir diskomforto zonų kaita. Komfortą simbolizuoja namai. Tai mūsų visų komforto zona, visiems pažįstama ir itin svarbi, bet iš jos neišėjus, nesusidūrus su kitoniškumu kitokiu pasaulio matymu, neįmanoma jokia transformacija Tai galioja ne tik peizažui, bet ir sandūrai su kitomis kultūromis. Kartu opera kviečia nebijoti susidurti ir susipažinti su kitokiu, nei esame įpratę, pasauliu, kuris funkcionuoja pagal mums nepriimtinus ir nesuprantamus parametrus. Susidūrę su tuo pasauliu ir pabuvę jame automatiškai keičiamės ir patys. Taip abstrakčiai įvardyčiau operos atmosferą ir temą“, – tęsia kompozitorė.

Šią mintį pratęsia ir patvirtina ir po maestro mirties darbą perėmusi režisierė Nicola Panzer: „Yra terminas *amžinasis įšalas*, bet juk Arkties kraštovaizdis nuolat kinta. Čia nėra nieko pastovaus. Susitvenkusios ledo lytys gali sutraiškyti laivą arba lūžti ir nuplaukti, tiesiogine prasme išmušdamos žemę tau iš po kojų. Žmonės, gyvenantys Arktyje, turi nuolat prisitaikyti prie šių pokyčių.“

Nukelta į 8 psl.

Veronikos Povilionienės „Antologijos“ sutiktuvės

Astrida Petraitytė

Veronika Povilionienė, pati to nežinodama, yra nulėmusi vieną iš mano lūžio taškų, tiksliau – atsivėrimo momentą, kai – ir horizontai sueižėja, ir siela nušvinta, o akys ir ausys atanka… Neatmenu, kuriais metais, bet – seniai seniai, turbūt festivalio ,,Skamba skamba kankliai“ dieną Vilniaus universiteto Istorijos fakulteto kiemelyje šurmuliuojančius studentus ir šiaip praeivius staiga nustelbė daina – galingu balsu, lyg iš nežemiškų ,,triūbų“: ,,Vienu triūbu užtriubysiu… trečiu triūbu užtriubysiu Vilniaus miestų sujudysiu oi oi oi…“

Iš ekrano žvelgianti Veronika Povilionienė.
A. Petraitytės nuotraukos

Ir gyvai – koncertuose, festivaliuose, įvairiuose susibūrimuose, o tuo labiau – radijo, televizijos transliacijose Povilionienės balsą tikrai visi yra girdėję. Ji – ne tik liaudies dainininkė, ji – ir autentiško lietuviškumo pavyzdys. Ji – *mūsų* Veronika.

Rugsėjo 26-os, šeštadienio, vidudienį Nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka pakvietė į Veronikos Povilionienės vinilinio albumo (net trigubo) ,,Antologija“ pristatymą; šiuo albumu pagerbiamas populiariosios mūsų liaudies dainų atlikėjos 80-metis ir sceninės veiklos 60-metis. Renginyje svarbiausias asmuo ir buvo *mūsų* Veronika, kas kad ratukuose priversta sėdėti… Dainos, šmaikštumo, lietuvybės kėlimo ir meilės Dzūkijai iš jos ir sveikatos problemos neatims! Juk ir prieš oficialią renginio pradžią dar likus keletui minučių, ji ,,nenustygdama“ paragino gausiai į Konferencijų salę susirinkusius: ,,Gal padainuokim?..“ Ir sudainuota, Veronikai užvedus, apie gražius vaikus pelėdos...

Tada jau vyksmui ėmėsi diriguoti Vytautas Juozapavičius, plokštelę išleidusios firmos atstovas; jo įžangos žodžius galime pacituoti iš renginio anonso: ,,Vienintelės Lietuvoje vinilo plokštelių spaustuvės ‘Green Lakes Pressing’ leidybos padalinys ‘Green Repress’ išleido Veronikos Povilionienės ‘Antologiją’ kiek anksčiau – albumas buvo pristatytas 2026 m. Vilniaus knygų mugėje. Tačiau Veronikos sveikata tuomet neleido jai susitikti su gerbėjais ir klausytojais, todėl toks susitikimas rengiamas dabar.“

Ekrane viena kitą keitė fotografijos – ir trimetė Veronika, ir paaugliukė su tėvu ir pamotėle, ir jaunutė mergina scenoje, ir jau vyresniame amžiuje – viena ar su kitais atlikėjais… Rodyti ir filmuotos medžiagos fragmentai, o kai tik daina iš ekrano suskambėdavo, Veronika ir pati atitardavo, ir salę ragino įsitraukti... Matėme girdėjome Veroniką dainuojančią ir su VU folkloro ansambliu, ir su kariūnais, ir su berniukų choru ,,Ąžuoliukas“ (ir dabar visi kartu su Veronika bei ,,Ąžuoliuku“ traukėme iš ekrano ataidinčius Maironio posmus, tapusius liaudies daina: ,,Oi neverk, motušėle, kad jaunas sūnus eis ginti brangiosios tėvynės...“)…

Matėme ir Gedimino Zujaus nufilmuotą Veronikos pernykštį gimtadienį ligoninėje, kai ji dainavo kartu su sveikintojais, susibūrus ir personalui, ir pacientams. O viena daina – sovietinių laikų folkloras, pateikiantis komunizmo ,,džiaugsmus“ (,,ir vaikų gimdyt jau nereikės, inkubatorius perės“ …) – darkart paliudijo Veroniką šmaikštaus ūpo nepraradus.

Vedėjas pakvietė tarti žodį ir dokumentinio filmo ,,Veronika“ (2024) autorių Rimą Bružą. Šis pasisakė, kad filmuota trejus metus, įvairiais metų laikais, pokalbiai trukdavę valandų valandas. O filme Veronika atsidūsta dėl nykstančios Lietuvos, išsakydama palinkėjimą: te visi įsivardija ,,Aš esu Lietuva“...

Povilionienė nesakė ilgos prakalbos, tik komentavo nuotraukas, atsiliepdavo į klausimus, bet suglausime fragmentiškus išsitarimus.

Veronika Janulevičiūtė gimė Lazdijų rajone, gimtojo kaimo ir sodybos nebėra.

Ji dzūkė ,,iki kaulų smegenų.“

Kai buvo vos 3,5 metų, gimdydama mirė mama, tėvas Jonas Janulevičius netrukus parvedė pamotėlę. Įterptą Vytauto Plytniko filmo ,,Smilgos uoga“ (2011) fragmentą Veronika pakomentavo: jai, vaikui, sergant tėvukas parvežė ant smilgos suvertų žemuogių – tai buvusi gražiausia dovana, kokią yra gavusi… O tėvas jai dainuodavęs lopšinę, nors sūneliui skirtą, be galo gražią:

,,Mik sūneli mano brangus
Merk abi akeles;
Žiauriai žiūri priešo akys
Į tavo lopšelį./ <…>
Jei tu pilį Gedimino
Kuomet atvaduosi,
Tėvo kapą su trispalve
Vėliava papuoši.

Aš tau kardą išvalysiu,
Žirgą pabalnosiu,
Tave, o brangus sūneli,
Tėvynei aukosiu.“

Dainų daugiausia išmoko uogaudama – tuomet pavieniui niekas į mišką neidavo, susirinkdavo šešios septynios moteriškės ir vis dainuodavo. Dainavo ir partizanų dainas, nors tuomet ji dar nežinojo, kad jos – partizanų. Dabar įprastų pramogų – net radijo – jos vaikystėje nebuvę, nebent kinas retkarčiais atvežamas, o dainuojama buvo nuolat.

Mokyklą Veronika baigė Kapčiamiestyje. Vilniun atvykusi studijuoti lietuvių kalbos ir literatūros, norėjo prisijungti prie Dainų ir šokių ansamblio, bet jos nepriėmė – balsas esąs pernelyg liaudiškas.

Studijų metais prisijungusi prie žygeivių, ekspedicijose išmoko naujų liaudies dainų, nemažai padainavęs Rudnios klebonas.

Po studijų daugelį metų dalyvavusi Povilo Mataičio įkurtame Lietuvių folkloro teatre.

Per ,,kraštotyrininkų bylą“ 1973 m. pavasarį nuteistas Vidmantas Povilionis (būsimas Kovo 11-os akto signataras); iš Mordovijos jis grįžo 1975-aisiais, tais pačiais metais jiedu apsivedė. Dėl ,,paškudniko“ vyro jos anuomet niekur užsienin neišleisdavę. Keliai atsivėrė, Lietuvai nepriklausoma tapus. Tada jau Veronika ir užsieniuose galėjo lietuvišką dainą dainuoti – štai lietuvių bendruomenėse JAV, kitur, bet ne tik jose. Pasijuokdama iš savęs ji papasakojo nuotykius Prancūzijoje – ir basutės bevaikštant suplyšo, tad koncertuoti atėjo ,,basa prakaituota“… O visa prancūzų publika įsijautusi traukė priedainį ,,lylia lylia“, bisas truko 45 minutes…

Paskutiniu laikotarpiu dažnai su *Vyšnia* – saksofonininku Petru Vyšniausku – pasirodydavę, net be repeticijų, juk ir liaudies daina yra džiazas...

Su Vidmantu užaugino tris vaikus, dabar turi jau 9 anūkus. Dukra Rima – meno istorikė, sūnus Skomantas – karininkas, Tautvilas – skulptorius. Tai vardijant pasididžiavimo gaidelė Veronikos balse tikrai girdėjosi.

Ir po renginio, vedėjo kažkodėl skubinto užbaigti, buvo norinčių su Veronika pabendrauti, jai pagarbos žodžius išsakyti.

Enciklopedijoje nurodomi Veronikos Povilionienės apdovanojimai: J. Basanavičiaus premija (1992), Gedimino ordino Riterio kyžius (2002), Lietuvos Respublikos Vyriausybės kultūros ir meno premija (2007), Lietuvos nacionalinė premija (2008), Pasaulio folkloro *Oskaras* (2011 Čeliabinske), Gedimino ordino Karininko kryžius (2012).

Veronikos Povilionienės albumas „Antologija“

Porcelianas – trapus ir praleidžiantis šviesą

Parodoje „Translucens" – trapūs ir peršviečiami porceliano kūriniai. A. Vaškevičiaus nuotraukos

Algis Vaškevičius

Kaune, istoriniame „Drobės" fabrike Šančiuose, kur jau kelerius metus veikia Lietuvos dailininkų sąjungos Kauno skyriaus galerija „Drobė" neseniai atidaryta porceliano paroda „Translucens", kuri leidžia pasigrožėti trapiais ir labai įspūdingais dirbiniais iš porceliano. Tai kartu ir prisiminimas apie gilias istorines šaknis Kaune turinčią porceliano įmonę "Jiesia", kuri veikia jau beveik 90 metų ir yra vienintelė sertifikuota serijinio kaulinio porceliano gamykla Baltijos šalyse.

Grupinė porceliano paroda „Translucens" leidžia giliau pažvelgti į porcelianą, tyrinėjant šios medžiagos savybes ir konceptualias išraiškos formas. Lotynų kalba žodis „Translucens" reiškia „praleidžiantis šviesą". Dėl unikalios cheminės sudėties ir degimo proceso porcelianui būdingas išskirtinis šviesos pralaidumas.

Anot vieno iš parodos kuratorių Remigijaus Sederevičiaus, ši paroda kviečia menininkus tyrinėti ir interpretuoti permatomumo sąvoką per porceliano kaip terpės prizmę. Permatomumas – tai ne tik fizinė porceliano savybė praleisti šviesą, bet ir metaforinė idėja, kalbanti apie skaidrumą, transformaciją, paslaptį, trapumą ir atsiskleidimo procesus. Parodoje siekiama atskleisti įvairias šios temos interpretacijas, derinant skirtingas kūrėjų perspektyvas ir novatoriškas menines raiškas.

Parodoje, kurios pagrindinė ašis – porcelianas, pristatomi 25 autorių kūriniai, tarp jų specialiai šiai parodai sukurti darbai ir pastaraisiais metais sukurti kūriniai. Parodoje dalyvauja keramikos menininkai iš Lietuvos, Latvijos, Estijos, Ukrainos, Lenkijos ir Turkijos. Ši paroda – savotiška Kaune vykusių porceliano simpoziumų tąsa ir bandymas iš naujo pažvelgti į porceliano meną mūsų regione.

Ji aktualizuoja tiesioginį ryšį su Kauno porceliano istorija, kartu atverdama erdvę šiuolaikinėms temoms, skirtingoms kūrybinėms praktikoms ir technologinėms inovacijoms. Parodoje porcelianas pristatomas ne tik kaip tradicinė keramikos medžiaga, bet ir kaip šiuolaikinės meninės raiškos priemonė, leidžianti menininkams ieškoti naujų formų, idėjų ir santykio su medžiaga.

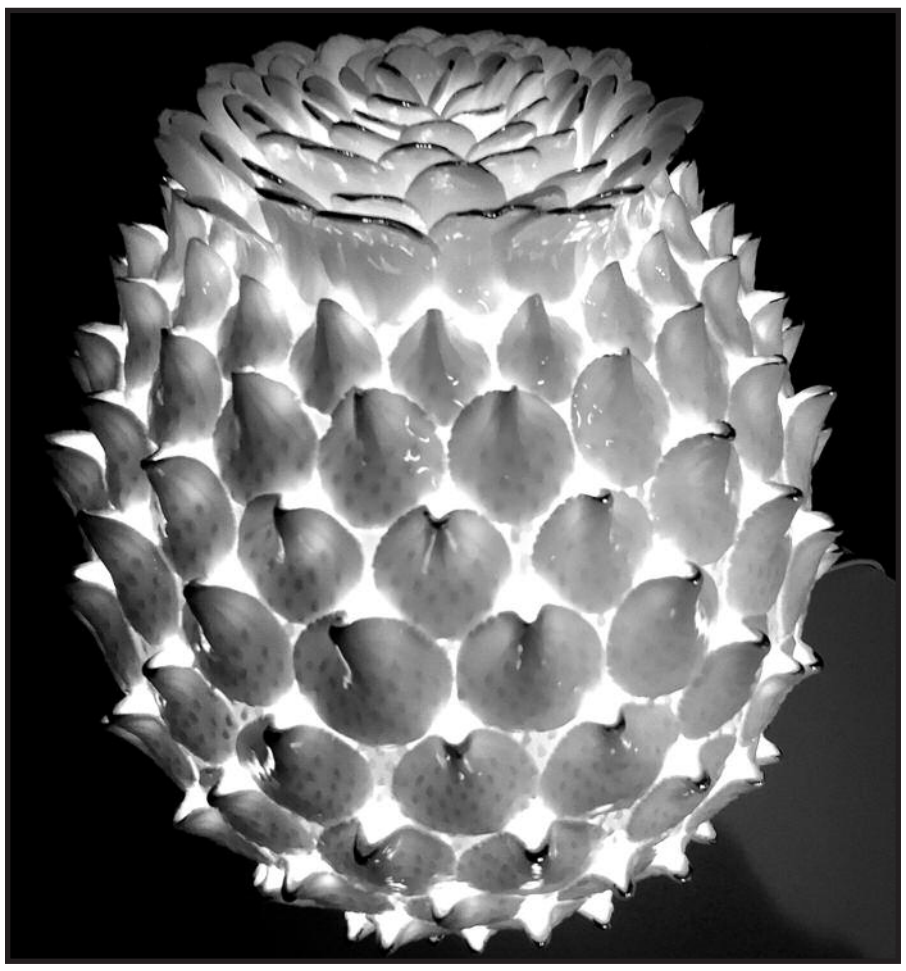
Vilniaus dailės akademijos Kauno fakulteto docentas R. Sederevičius primena, kad prieš maždaug pusšimtį metų dailiosios keramikos gamykloje „Jiesia" Kaune buvo įsteigtas eksperimentinis kaulinio porceliano gamybos baras. Po dešimtmečio čia buvo pradėti organizuoti tarptautiniai keramikos simpoziumai, o jų tradicija pasiekia ir mūsų dienas. Tiesa, pastarasis toks įvyko įvyko 2022-aisiais ir dabar vėl grįžo po ketverių metų pertraukos.

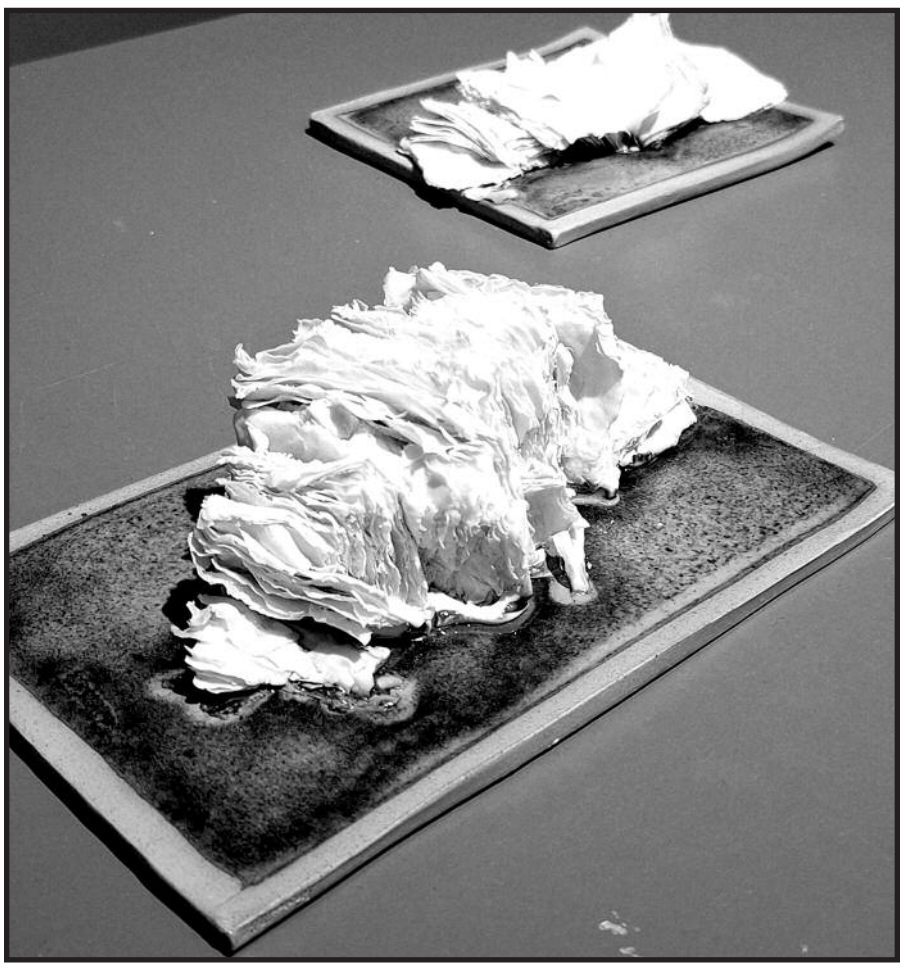
Anot kuratoriaus, laikmetis diktuoja savo sąlygas, ir jeigu ligšiolinis simpoziumo formatas nėra patrauklus, tada jį tenka kažkiek modifikuoti, keisti, ieškoti naujų formų. Maždaug pieš dešimtmetį Kaune buvo uždarytas iki tol veikęs Keramikos muziejus, tačiau tradicijos neišnyko. Su porceliano kūriniais vis dar būna galimybė susi pažinti įvairių parodų metu, glaudžiai bendradarbiaujama ir su Nacionaliniu M. K. Čiurlionio dailės muziejumi. Dabar, kol remontuojamas Mykolo Žilinsko dailės galerija, porceliano darbai saugomi Vilniaus dailės akademijoje.

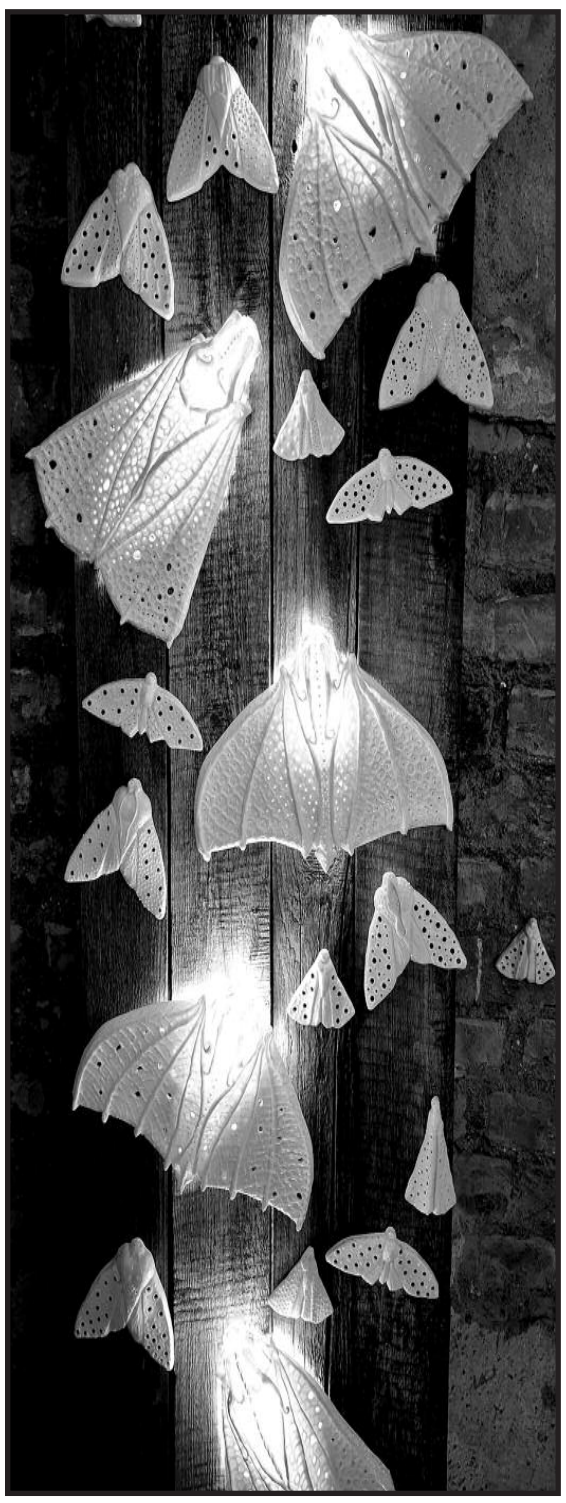
Pasak R. Sederevičiaus, vieni parodos autoriai daugiau kalba per savo darbo idėją, tada ir mažiau paaiškinimų, aprašų reikia, kai darbas kalba pats už save. O kitiems darbams reikia daugiau pristatymo. Svarbus bendras naujosios parodos akcentas ir yra tas kūrinių peršviečiamumas, trapumas, šviesos atspindžiai.

Kauno „Jiesia" yra viena iš nedaugelio Lietuvos įmonių, turinti ilgametę ir turiningą istoriją. Per visus veiklos metus „Jiesios" meistrų sukurti dirbiniai papuošė daugelio namus ne tik Lietuvoje, bet ir užsienio šalyse. Pagal savo veiklos profilį įmonė yra unikali, nes daugiau kaip 90 procentų visų dirbinių yra gaminama ir dekoruojama rankiniu būdu, dėl to „Jiesios" porcelianas tampa vienetinis ir nepakarto-

Nukelta į 7 psl.

Atkelta iš 6 psl.

jamas – toks, koks ir turi būti tikrasis kaulinis porcelianas, turintis išliekamąją vertę ir perduodamas iš kartos į kartą. Šiandien „Jiesia“ gamina kavos, arbatos, pietų servizus, puodelių komplektus, suvenyrinius dirbinius, vazas.

Plonojo kaulinio porceliano gamyboje naudojama keletas komponentų, bet pagrindinė sudedamoji dalis, kuri išskiria jį iš visų porceliano rūšių, yra gyvulinės kilmės kaulų pelenų komponentas, kuris ir yra įtrauktas į kaulinio porceliano gamybą. „Jiesios“ gaminamas porcelianas yra perduodamas iš kartos į kartą.

„Jiesia“ buvo įkurta 1938 metais, kai Kaune, Vilijampolėje veikė „Š. Zalberio koklių ir keramikos fabrikas“. Nuo 1964 metų buvo pradėta sparčiai plėtoti dailiosios ir buitinės keramikos gamybą, o įmonė veikė kaip Eksperimentinė dailiosios keramikos gamykla „Jiesia“. 1974 metais buvo įsteigtas eksperimentinis kaulinio porceliano gamybos baras. Sovietmečiu gamyklos cechai veikė Kybartuose, Kuršėnuose, Skaudvilėje, taip pat veikė filialas „Vilijampolės keramika“. 1983 m. Kauno įmonėje buvo pradėti organizuoti tradiciniais tapę tarptautiniai keramikų simpoziumai, kuriuose sukurtus kūrinius yra įsigiję muziejai, galerijos.

2006 m. įkurta uždaroji akcinė bendrovė „Kauno Jiesia“, kai į dideles skolas įklimpusios įmonės vadovai pranešė apie įmonės bankrotą, bet įmonė išsilaikė ir gyvuoja iki šiol. Čia gaminami kavos, arbatos, pietų servizai, puodelių komplektai, indai, suvenyriniai dirbiniai, vazos. Šalia serijinės ir mažatiražės gamybos atliekami ir įvairūs individualūs užsakymai. Gaminiai papuošiami įsimintinomis datomis, vardais, monogramomis, bendrovių ir įstaigų logotipais, individualiais dekorais. „Jiesios“ asortimentą šiandien sudaro apie 200 formų indai, o pagrindinė žaliava – iš Anglijos importuojama porceliano masė.

Lietuvos nacionalinėje filharmonijoje skambėjo S. M. Moniuszko , F. Chopin ir B. Lyatoshynsky šedevrai

Laimutė Vasiliauskaitė-Rožukienė

Spalio 3 dieną Filharmonijos Didžiojoje salėje įvyko išskirtinis Orkestro muzikos koncertas *Muzikiniai tiltai*, kuris sujungė Ukrainą, Lenkiją ir Lietuvą. Koncertą vairavo garsusis dirigentas Yaroslav Shemet iš Lenkijos, ukrainietis, turintis ir lietuviškų šaknų. Koncertą pagerbė Danijos ir Prancūzijos ambasadorės.

Pirmasis kūrinys programoje – lenkų romantizmo kompozitoriaus Stanisław Moniuszko (1819–1872) fantastinė uvertiūra „Pasaka“ (*Bajka*). Koncertinė šio kūrinio uvertiūra pirmą kartą atlikta 1848 m. būtent Vilniuje (čia jis praleido kūrybingiausią savo gyvenimo dalį, parašė ir žinomiausią operą „Halka“). Moniuszka laikomas nacionalinės operos tėvu ir yra vienas iškiliausių dainos žanro atstovų (sukūrė per 200 dainų). Tai buvo išskirtinė asmenybė – rėmė ir jaunuosius muzikantus. Lenkų muzikologas Witold Rudziński kontrastingą ir dainingą „Pasaką“ palygino su Frédéric Chopin baladėmis.

Antrasis kūrinys – Frédéric Chopin (1810–1849) Koncertas forpepijonui ir orkestrui Nr. 2, op. 21. F-moll, atliktas pianistės Aleksandros Žvirblytės. Jį kompozitorius sukūrė 1829–1830 metais, kai devyniolikmetis beviltiškai įsimylėjo Konstancja Gładkowska (ją laiškuose draugams vadino idealu, tačiau išvyko iš Lenkijos taip ir neprisipažinęs, buvo per drovus, kad tai atskleistų žodžiais). Beviltiškai meilei skirta šio Koncerto Nr. 2 lėtoji dalis (*Larghetto*). Koncertas pasižymi lenkų liaudies muzikos intonacijomis, švelniu jausmų srautu, ažūriniais pasažais, kuriuos virtuoziškai atliko A. Žvirblytė.

(*P. S.* Būdamas 25-erių Frédéric Chopin buvo beviltiškai įsimylėjęs ir lenkų gražuolę Marij Wodzińska: sužadėtuvės su ja buvo atšauktos dėl Chopin sveikatos ir finansinės padėties – šiai nelaimingai meilei jis sukūrė „Atsisveikinimo valsą“ As-dur, op. 69, Nr. 1). Romanas su rašytoja George Sand – jau brandesniame amžiuje. Savo širdį kompozitorius visgi pageidavo po mirties iš Prancūzijos perkelti į mylimą tėvynę Lenkiją.)

Trečiasis koncerto kūrinys – Borys Lyatoshynsky (1895–1968) keturių dalių Simfonija Nr. 3, op. 50, h-moll, sukurta gūdžiu sovietmečiu, 1950–1954 metais. Tai XX a. šedevras apie Antrojo pasaulinio karo baisumus ir tautos ištvermę. Simfonija prmą kartą atlikta Kyjive 1951 metais su devizu *Taika nugalės* karą. Tuo gūdžiu sovietmečiu tai buvo per drąsu, simfonija užsipulta kaip per daug moderni (B. Lyatoshynsky laikomas šiuolaikinės ukrainiečių muzikos tėvu). Kompozitoriui buvo liepta pakeisti devizą ir perrašyti tragiškomis natomis persmelktą simfonijos finalą. Šiame koncerte simfonija nuskambėjo originaliai – nepaliesta cenzūros: girdėjome ritmingus grėsmingos kariuomenės žingsnius, daugybės smuikų unisonas priminė švilpiančias kulkas ir į kūnus smingančias jų skeveldras, mušamieji – gedulingą varpų gausmą, smuikų altai ir dvi arfos – tylų skundą, pergalingi mušamųjų akordai pranašavo karo baigtį.

Aleksandra Žvirblytė – M. K. Čiurlionio pianistų konkurso Vilniuje, Oberlin (JAV), N. Rubinstein Paryžiuje nugalėtoja, yra pelniusi ir daugybę kitų tarptautinių apdovanojimų. Grojo su garsiais pasaulio orkestrais nuo Baltijos šalių iki Šveicarijos, JAV, Pietų Korėjos, Izraelio. 25-erius metus gyvuoja ansamblis „Lietuvos pianistų dinastija“, kur A. Žvirblytė groja su mama profesore Veronika Vitaite ir sūnumi Pauliumi Anderssonu. Jai nesvetimas džiazas, ji muzikuoja su saksofoninku Petru Vyšniausku.

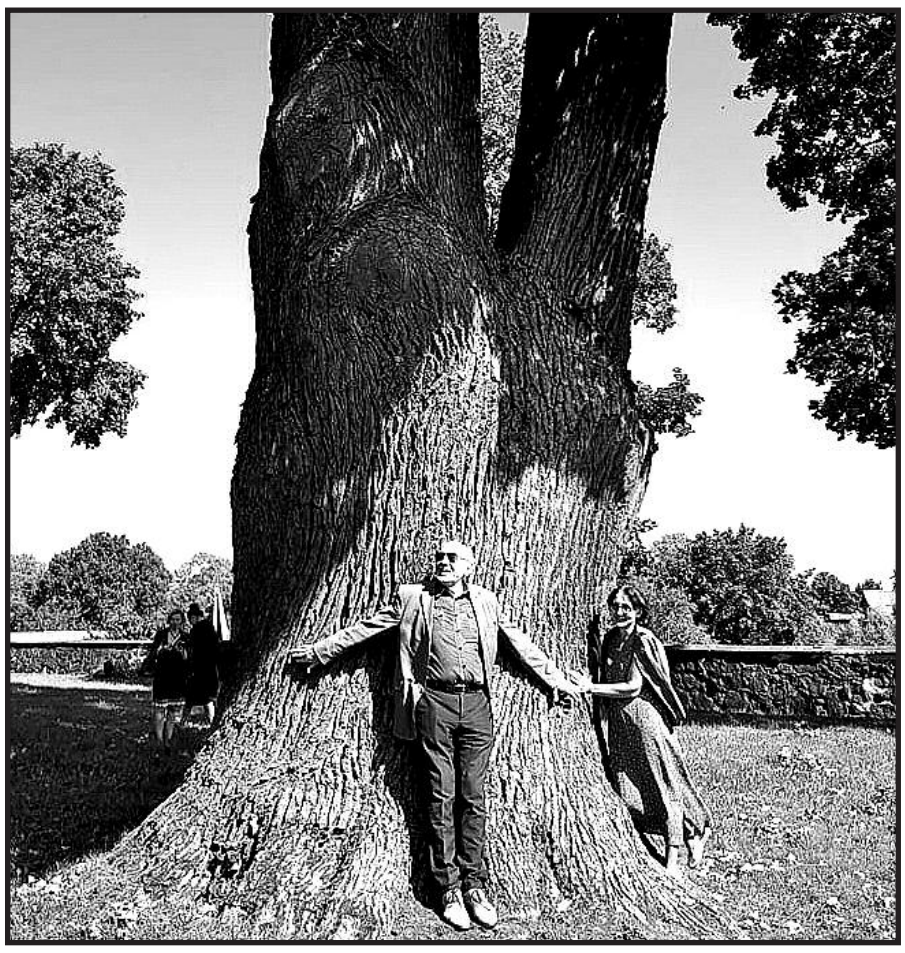
Yaroslav Shemet – Silesian filharmonijos Katovicuose meno vadovas ir Baltijos valstybinės operos Gdanske vyriausiasis muzikos vadovas. Dirigavimo karjerą pradėjo būdamas trylikos metų. Baigęs Poznanės The Ignacy Jan Paderewski muzikos akademiją, joje ir dėstė, studijavo ir Vienos muzikos ir scenos menų universitete, yra dirigavęs orkestrams Europoje ir Azijoje, bendradarbiauja su džiazo muzikantais. Sukaupė patirtį simfoninio ir operinio repertuaro srityse, 2020–2022 buvo Hamburgo „Neue Philharmonie“ vyriausiasis kviestinis dirigentas, 2020–2021 sezone ėjo Lvivo nacionalinės filharmonijos simfoninio orkestro vyriausiojo dirigento pareigas, nuolat bendradarbiauja su Silesian opera, nominuotas prestižiniams apdovanojimams. Po koncerto *Muzikiniai tiltai* savo gautą gėlių puokštę dirigentas galantiškai įteikė arčiausiai griežusiai pirmajai smuikininkei.

Lietuvos nacionalinis simfoninis orkestras (LNSO) – 85-erius metus gyvuojantis vienas brandžiausių Lietuvos muzikos kolektyvų, 1964–2015 m. jam dirigavo Juozas Domarkas, dabartinis garbės dirigentas. Nuo 2015 m. meno vadovo ir vyriausiojo dirigento pareigas eina Modestas Pitrėnas, antrasis LNSO dirigentas – Robertas Šervenikas, pagrindinis kviestinis dirigentas – Victorien Vanoosten.

Koncerto „Muzikiniai tiltai“ plakatas

„Daugeliui svajonių likimas leido išsipildyt“

L. Klimka prie Tverečiaus ąžuolo. Nyksciai.lt nuotr.

Atkelta iš 2 psl.

Įsitikinus kokią svarbą mokslo žinių sklaidai turi muziejus, subrendo mintis apie atskiro pastato jam statybą. Svarbiausia, kad tam pritarė Mokslų akademijos prezidentas J. Požėla. Organizacinių rūpesčių naštą prisiėmė pasižymėjęs mokslo populiarinimo baruose astrofizikas dr. G. Kakaras. Baigus Molėtų observatorijos komplekso statybas, pagal architekto Vytauto Lisausko projektą labai greitai iškilo ir vadinamasis „specialios paskirties astronominis paviljonas“ – muziejus. Vieta jam buvo parinkta ant atskiros, kiek toliau nuo observatorijos esančios kalvos. Pastato architektūra autoriaus sumanymu turėjo atspindėti mitinio Pasaulio medžio įvaizdį. Šio medžio šaknyse – į kalvą kylančioje požeminėje galerijoje – išdėstyta ekspozicija, o tariamu medžio kamienu, dviem bokštais (viename liftas, kitame – gelžbetoninis teleskopo pagrindas ir laiptai) galima pakilti „į kosminę erdvę“, į virš pušų viršūnių iškilusio teleskopo kupolą. Nes ekskursijos muziejuje būna dvejopos, vykstančios dieną ir giedrią naktį. Dienos metu lankytojai supažindinami su mūsų tautos senąja pasaulėžiūra, tradicinio kalendoriaus raida bei liaudiškųjų papročių kilme; taip pat išklausoma pasakojimų apie astronomijos istoriją Lietuvoje, naujausius kosmoso tyrimų rezultatus bei žmonijos ateities Žemės planetoje perspektyvas. Gidų pasakojimai palydimi filmais ir skaidrėmis. O naktį žvilgsniu pro teleskopą galima keliauti Visatos platybėsna „gyvai“ – susipažįstant su įdomiausiais dangaus skliauto objektais.

Veiklą plėtodamas labai sėkmingai, muziejus 1990 m. kovo 15 d. tapo savarankiška įstaiga Kultūros ministerijos reguliavimo sferoje, – Lietuvos etnokosmologijos muziejumi. Jo direktoriumi buvo paskirtas dr. G. Kakaras, nusprendęs visas jėgas skirti muziejaus vizijai įgyvendinti. Man buvo paskirta mokslinio vadovo pareigybė, kurios esmė – rūpintis muziejaus koncepcija ir jos įgyvendinimu ekspozicinėse erdvėse. Savarankiško muziejaus gyvavimo pradžia buvo nelengva, juolab ir laikmetis – tik pirmieji atkūrusios nepriklausomybę valstybės žingsniai. Tačiau direktoriaus energija ir atkaklumas įveikė visus sunkumus. Šiandien galima pasidžiaugti ir „kosmine“ muziejaus išore, ir šiuolaikišku sukauptos pasakojimus iliustruojančios medžiagos pateikimu. Tai dideli architektų Ričardo Krištapavičiaus ir Algirdo Gudaičio, dizainerio Sauliaus Valiaus bei dabartinio direktoriaus Lino Šmigelsko nuopelnai. Muziejus solidžiai reprezentuoja Lietuvos mokslą ir kultūrą pasauliniame kontekste. Per metus čia sulaukiama per 50 tūkstančių lankytojų.

Jūsiškėje bibliografijoje – per dvidešimt parašytų knygų, kuriose atsispindi mokslinio darbo kryptys – tiksliųjų ir taikomųjų mokslų bei technikos istorija Lietuvoje, baltų kosmologija, tautiniai papročiai ir tradicijos. Tarp grynai mokslinių leidinių – ir tokia knyga, kaip „Rimtos, juokingos ir graudžios senojo Vilniaus istorijos“, kur akivaizdūs rašytojiški gabumai. Kas svarbiausia, kaip knygų autoriui?

Daugelis mano rašinių gimė iš noro dalintis tuo, ką patyriau, suradau ar supratau, su kuo platesniu ratu bendrapiliečių. Kai pirmojoje savo gyvenimo pusėje dirbau fizikos laboratorijoje, žinojau, kad publikuotą mano straipsnį net ir prestižiniu laikomame mokslo žurnale, be redaktoriaus, dar perskaitys gal keletas žmonių. O disertaciją tik recenzentai pavartys. Todėl antroje gyvenimo pusėje stengiuosi rašyti taip, kad būtų įdomu skaityti daugeliui žmonių. To siekiu, pasirinkdamas kiek galima aktualesnes rašinių temas ir atsisakydamas mokslinio žargono. Betgi svarbiausia – temą gvildenti turi būti įdomu man pačiam!

Savo leidėjų dažniausiai klausiu, ar jau pavyko išplatinti tiražą, ar dar turi knygos atsargų sandėlyje? Tikras džiaugsmas, kai sužinau apie papildomą tiražą, arba gaunu pasiūlymą parengti antrąjį leidimą. Knyga turi gyventi skaitytojų rankose, o ne sandėlyje. Labai nesinori, kad jos užsigulėtų, todėl mielai dalyvauju Vilniaus knygų mugėje ir kituose leidinių pristatymuose. Beje, esu optimistiškai nusiteikęs dėl knygos ateities. Šis Gutenbergo išradimas gyvuos tol, kol bus gyva žmonijos civilizacija. Nes knyga yra ne tik žinių šaltinis ar informacijos saugykla, bet ir meno kūrinys!

Kaip pedagogas neabejoju, kad jaunimo pilietiškumas, juolab patriotizmas gali rastis tik iš giliai suvokto, įsisąmoninto tautiškumo. Ši vertybė lemia ir šiuolaikinius politinius procesus Europoje, kurios žemėlapis sudėliotas bemaž tik iš tautinių valstybių. Ir jų skaičius auga! Konfliktai tarp tautų kyla tose struktūrose, kurios slopina tautiškumą. Galima išvardyti nemažai pavyzdžių, bet grįžkime į savo kraštą. Lietuvos meilei išugdyti reikia žinių apie kraštą ir jo tautą sklaidos. Jaunimas turi žinoti, už ką verta mylėti gimtinę. Didelę knygą „Lietuviškų tradicijų skrynelė“ pradėjau rašyti apimtas nevilties, kai paaiškėjo, kad su didelėmis pastangomis parengta Pagrindinio ugdymo etninės kultūros bendroji programa dulka Švietimo, mokslo ir sporto ministerijos vadovybės stalčiuose. O vadovėliai ir mokymo priemonės neužsakyti, mokytojų rengimu nepasirūpinta. Todėl labai norėjosi, kad „Skrynelė“ taptų šeimų skaitiniais. Iliustravau knygą daugybe savo nuotraukų, nes informaciją jaunoji karta mieliau priima vaizdiniais. Knygos tekstais raginu iš praeities palikimo į XXI amžių pasiimti dvasingumą, slypintį šeimos ir kalendorinių švenčių papročiuose, liaudies dainose, tautodailėje. Žinoma, praverstų ir tautiniai rūbai, ir tradiciniai valgiai.

Mečislovo Ščepavičiaus piešinys

Nuo 1947-ųjų gyvendamas Vilniuje, senamiesčiu kasryt eidavau į mokyklą. Su klasės draugais po pamokų ar pasprukę nuo jų, tyrinėdavome Vilniaus kiemelius ir kitokius užkaborius, rasdami visokių įdomybių. Sugebėdavome patekti net į uždarytų bažnyčių vidų. Ilgainiui tarsi pradėjau girdėti man kalbančius miesto grindinį ir mūrus. Jų istorines sakmes 2016 m. sudėjau į labai asmeninio santykio knygą „Rimtos, juokingos ir graudžios senojo Vilniaus istorijos“. Nemažai vilniečių „Istorijas“ panoro perskaityti, tad netrukus buvo išleistas ir papildytas knygos leidimas. O knygą iliustravo architektė ir akvarelistė Vilija Mačiulytė, taip pat savitai besikalbanti su Vilniumi. Turiu ir dar vienos knygos apie Vilnių sumanymą, – tai būtų vis tos skolos gražinimas mane auginusiam senamiesčiui.

Bėgantys gyvenimo metai savo skaičių primena žmogaus fizinių jėgų ribojimu. Tad ir man atėjo laikas apmąstyti Laiko galias. Pabandžiau tai padaryti ir kaip buvęs fizikas, ir kaip kultūros istorikas, rašydamas knygą „Matuojant neaprėpiamą laiką“. 2023 m. gale ją išleido Lietuvos nacionalinis muziejus, pateikdamas leidiniui ir savo puikios laikrodžių kolekcijos spalvotas nuotraukas. Postūmių šiam darbui, be asmeninio, radosi ne vienas: tai ir mokslo žinių apie Visatą proveržis, ir atominio laikrodžio sukūrimas, naujas sekundės apibrėžimas, miglota žmonijos raidos perspektyva, ir laikrodžio kaip artimiausio žmogui daikto atsisakymas. Keista ir toji psichologinė laiko pajauta; juk susitikę garbaus amžiaus seni pažįstami pokalbio metu būtinai ištars „Ir kur tas mūsų laikas dingo?“ Ogi jaunas žmogus, paprašytas kokios paslaugos, dažniausiai atšaus: „Neturiu laiko!“

Pabaiga kitame numeryje

„Apversta tikrovė“

Atkelta iš 4 psl.

Suprantama, kad čia šnekama ne apie šaltį ar Arktį tiesiogine prasme. Šis kūrinys, ši opera yra apie mūsų, kiekvieno mūsų šaltį, abejingumą, netoleranciją, apie baimę išgirsti naują tiesą apie mus pačius ar ją netikėtai atrasti savyje. Opera „Apversta tikrovė“ – raginimas pažiūrėti patiems į save, apsidaryti aplinkui, susitaikyti su mus supančia tikrove, kokia ji bebūtų mums atšiauri, nesvetinga.

Šis pastatymas nelengvas ne vien statytojams. Muzikos vadovas Modestas Pitrėnas taip pat kalba apie itin sunkų darbą, ruošiantis premjerai. Operos partitūra – labai rimtas išbandymas prie šiuolaikinės muzikos neįpratusiam orkestrui, grojusiam, kaip dabar gali pasirodyti, lengvą ir su šia partitūra palyginti net labai paprastą Mozart ar Verdi muziką.

Ši partitūra buvo kietas riešutėlis ir LNOBT chorui. Jiems, kaip ir orkestrui dainuoti atonalią muziką reikėjo pasišventimo ir užsispyrimo. Choro vaidmenį taip komentuoja režisierė Nicola Panzer: ,,Choras prisiima įvairias tapatybes. Yra nemažai scenų, kur jis dainuoja užkulisiuose, t.y. būna girdimas, bet nematomas. Jis kuria atmosferą, pavyzdžiui įkūnija gamtą arba jausmus, kuriuos kelia Arkties kraštovaizdis. Kitose scenose choras atstovauja konkrečiai grupei – vėlgi ta prasme, kad keičiasi perspektyva. Choras gali dalyvauti veiksme arba jį stebėti, o paskui vėl tapti aplinkos dalimi. Tai išryškina gamtos, žmogaus ir kitų būtybių ryšį.“

M. Pitrėnas, susižavėjęs operos partitūra, pasakodamas savo įspūdžius pabrėžia, kad muzika tarsi sustingusi, joje, kaip ir lede, mažai vietos gyvybei, nebent jame būtų įšalusios bakterijos ir mikroorganizmai. Bet net ir tai yra gyvybė, yra viltis – tokia žmogaus būsena.